

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Київ – 2005



МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

2005

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 32 с.

Укладач:	<i>С. М. Сауляк</i> – викладач-методист Тульчинського училища культури
Рецензенти:	<i>В. Ф. Качмар</i> – викладач вищої категорії Львівського державного училища культури і мистецтв <i>Н. О. Хом'як</i> – старший викладач вищої категорії соціально-економічних дисциплін Житомирського училища культури і мистецтв ім. І. Огієнка.
Відповідальний за випуск	<i>Т. Ф. Стронько</i>
Редактор	<i>Є. Д. Колесник</i>

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 2. Наклад 200 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр
навчальних закладів культури
і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Ставши незалежною європейською державою, Україна вийшла на шлях розбудови власної державності, вибору моделі соціально-економічного розвитку, провадження своєї внутрішньої і зовнішньої політики.

Дуже важливими факторами досягнення українського економічного суверенітету є формування у її громадян інтересу та стимулів до праці, розкріпачення їх інтелектуальних, організаторських і духовних здібностей, забезпечення належного мінімуму економічної грамотності і консолідації зусиль всього народу для досягнення цієї мети.

Досягнення цих завдань можливе тільки при усвідомленні того, що народ України стає господарем і власником своєї землі, підприємств і установ, природних ресурсів, інтелектуальних надбань та інших складових національного багатства, що рівень його життя і життя майбутніх поколінь залежатиме від результатів його праці, від умілого управління економікою, від впровадження нового економічного мислення.

Вирішальна роль у формуванні такого мислення належить економічним теоріям. Впровадження в навчальний процес цього курсу має на меті сформувати систему економічних знань у майбутніх спеціалістів.

Для творчого засвоєння цього курсу розроблено програму з “Основ економічних теорій”, яка націлена на формування сучасного економічного мислення. Вся історія економічного розвитку являє собою, насамперед, формування і розвиток товарно-грошових ринкових відносин і підприємництва. Саме тому в програмі зроблено акценти на питаннях маркетингу, менеджменту і таких економічних категорій, як ринок, фонди, цінні папери, робоча сила, банківська, економічна, фінансова, кредитна системи, форми підприємництва і т. п. Найбільша увага приділяється складовим ринкової інфраструктури, питанням виробництва товарів і послуг. Вивчення програмового матеріалу передбачено здійснювати у тісному зв’язку і на прикладах проблем економіки України.

Всі проблеми економічного життя суспільства дана програма пропонує розглядати на глобальному, макро- і мікрорівнях, щоб забезпечити студентів базовими знаннями про систему економічних виробничих відносин, зорієнтувати на практичну діяльність, ефективно господарювання через призму особливостей обраної професії.

Центральним завданням даного курсу є забезпечення майбутніх спеціалістів системним уявленням про предмет, ознайомлення їх зі складними проблемами ринкових відносин для визначення свого місця і ролі у формуванні суверенної європейської держави України.

В результаті вивчення курсу “Основи економічних теорій” майбутній працівник культури *повинен знати:*

- що таке економічна теорія, яке її місце у житті суспільства;
- в чім суть процесу виробництва, обміну, розподілу і споживання;
- що таке економічна система, різноманітність таких систем;
- в чому полягають особливості економічної системи сучасної України;
- що таке власність та її форми;
- що таке суспільне виробництво і його види;
- що таке ринок і його інфраструктура;
- в чім полягає економічний зміст попиту, пропозиції, ринкової ціни;
- що таке гроші, їх типи і функції;
- в чім суть понять заробітної плати, ренти, патенту, підприємницького доходу;
- що таке підприємництво, його види;
- в чім суть понять “маркетинг” і “менеджмент”;
- що таке інфляція та антиінфляційні заходи;
- що таке державний бюджет і механізм його утворення;
- в чому суть міжнародного поділу праці;
- що таке валютний курс;
- в чому суть комерційних структур;
- особливості розподілу отримуваних доходів і оподаткування.

Студент повинен вміти:

- дати наукове тлумачення особливостей формування і розвитку товарно-грошових відносин в умовах сучасної ринкової трансформації економіки України;
- орієнтуватися у глобальних проблемах економічного розвитку господарських зв'язків світу;

- вникати в суть проблем інтеграції України в систему міжнародного поділу праці;
- визначити своє місце в економічних процесах;
- користуватися послугами ринкових установ: банку, біржі, страхової компанії, служби зайнятості;
- на основі знань про підприємницьку діяльність обрати власний спосіб отримання доходів;
- пояснити, чому в Україні створюється альтернативний державному сектор економіки;
- пояснити, чому Україна стикається з проблемами безробіття;
- розбиратися в податковому законодавстві України;
- впроваджувати в діяльність свого закладу культури елементи підприємництва.

Студент повинен бути інформованим про:

- дослідження в сучасній економічній науці;
- основні концепції економічного розвитку країн світу;
- основні концепції сучасного економічного розвитку України.

Програма передбачає лекційну, семінарську форму занять, систему самостійних занять студентів. На самостійну роботу рекомендовано виносити окремі теми, питання, розділи, які необхідно включати в плани семінарських занять. Програма узагальнює вимоги до знань і умінь студентів.

Навчальним планом передбачено: для спеціальності “Народна художня творчість” – 42 години, для спеціальності “Бібліотечна справа” – 54 години занять на рік. Загальна кількість – по 81 год. на кожну дисципліну.

**Орієнтовний тематичний план
Для спеціальності “Народна художня творчість”**

№	РОЗДІЛ, ТЕМА	Всього	Лекції	Семинари	Самостійна робота
I. Економічна система, економічні категорії і закони					
1	Економічна теорія, її предмет і методи.	2	2		
2	Зародження і розвиток економічної теорії.	2			2
3	Суспільне виробництво і його результати.	4	2		2
4	Економічні відносини власності.	2	2		
5	Товар і товарне виробництво.	2	2		
6	Суть і еволюція грошей.	4	2		2
7	Форми організації суспільного виробництва, його фактори.	4			4
8	Ринок як економічна форма організації суспільного виробництва.	4	2		2
9	Товарно-грошові відносини.	4		2	2
10	Фінансово-кредитна система в ринковій економіці.	4	2		2
11	Банківська система.	2	2		
12	Ринкова економіка, її суть і функції.	2			2
II. Підприємництво – головний фактор економічного життя					
1	Підприємництво, його суть, умови функціонування і економічні форми організації.	4	2		2
2	Форми підприємницької діяльності.	2	2		
3	Економічні основи розвитку підприємництва в Україні.	2			2
4	Маркетинг – рушійна сила підприємництва.	4	2		2
5	Менеджмент як наукова система управління.	4	2		2

6	Управління підприємством ринкового типу.	2			
7	Менеджмент і маркетинг – рушії економічного росту.	2		2	
8	Основи теорії відтворення.	4	2		2
9	Національний дохід і національне багатство.	4	2		2
10	Теорія економічного циклу.	2	2		
11	Циклічні коливання і економічна активність.	2			2
12	Відтворення і зайнятість трудових ресурсів.	2	2		
13	Основи теорії державного регулювання економіки.	2		2	
III. Міжнародні економічні відносини і економіка України.					
1	Тенденції розвитку світового господарства.	3	2		1
2	Проблеми розвитку економіки України на сучасному етапі.	2			2
3	Економічний потенціал України на фоні світової економіки.	2			2
4	Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.	2		2	
		81	34	8	39

**Орієнтовний тематичний план
Для спеціальності “Бібліотечна справа”**

№	РОЗДІЛ, ТЕМА	Всього	Лекції	Семинари	Самостійна робота
I. Економічна система, економічні категорії і закони					
1	Економічна теорія, її предмет і методи.	2	2		
2	Зародження і розвиток економічної теорії.	2			2

3	Суспільне виробництво і його результати.	2	2		
4	Економічні відносини власності.	2	2		
5	Еволюція відносин власності.	2	2		
6	Товар і товарне виробництво.	2	2		
7	Суть і еволюція грошей.	2	2		
8	Форми організації суспільного виробництва, його фактори.	4			4
9	Товарно-грошові відносини.	2		2	
10	Ринок як економічна форма організації суспільного виробництва.	4	2		2
11	Ринковий механізм і його структура	2	2		
12	Фінансово-кредитна система в ринковій економіці.	2	2		
13	Банківська система.	2	2		
14	Ринкова економіка, її суть і функції.	2			2
15	Ринок як форма організації виробництва.	2			
II. Підприємництво – головний фактор економічного життя					
1	Підприємництво, його суть, умови функціонування і економічні форми організації.	2	2		
2	Форми підприємницької діяльності.	2	2		
3	Державне підприємництво в системі підприємницької діяльності.	2			
4	Економічні основи розвитку підприємництва в Україні.	3			3
5	Підприємництво – важливий фактор економічного життя.	2		2	
6	Крутообіг і обіг коштів підприємства.	1	1		
7	Витрати виробництва і дохід підприємства.	1	1		
8	Маркетинг – рушійна сила економічного прогресу.	1	1		
9	Суть міжнародного маркетингу.	1	1		
10	Маркетинг, його зміст і еволюція.	3			3
11	Менеджмент – наукова система управління.	1	1		
12	Управління підприємством ринкового типу.	1	1		
13	Закон України “Про підприємництво”.	2			2
14	Менеджмент і маркетинг – вирішальні фактори розвитку підприємництва.	1		1	

15	Основи теорії відтворення.	1	1		
16	Відтворення і економічне зростання.	2			2
17	Національний дохід і національне багатство.	1	1		
18	Економічні циклічні коливання.	1	1		
19	Відтворення, економічний ріст і зайнятість населення.	1	1		
20	Заробітна плата як фактор економічного росту.	1	1		
21	Циклічні коливання і економічна активність.	2			2
22	Основні теорії державного регулювання економіки.	1	1		
23	Економічна роль держави.	1			1
24	Циклічні коливання і економічна активність.	1			1
25	Відтворення і життєвий рівень населення.	1		1	
26	Рівновага ринку і життєвий рівень населення.	1	1		
27	Додатковий продукт і принципи його розподілу.	1	1		
III. Міжнародні економічні відносини і економіка України					
1	Тенденції розвитку світового господарства.	1	1		
2	Проблеми розвитку економіки України на сучасному етапі.	2	1		1
3	Економічний потенціал України на фоні світової економіки.	2	1		1
4	Проблеми і шляхи формування національної економіки України.	1	1		
5	Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.	1	1		
6	Зовнішньоекономічна діяльність держави і підприємств України.	1			1
7	Світовий ринок і Україна.	1		1	
		81	45	9	27

Тема 1. Економічна теорія: предмет і методи

Поняття економіки як системи економічних знань. Економічні відносини – відносини суспільного виробництва. Виробничі відносини, соціально-економічні відносини, конкретно-економічні відносини, загальні організаційно-економічні відносини.

Предмет курсу “Основні економічні теорії”, його відмінність від “Економіксу” і марксистської політекономії.

Мета і функції економічної теорії.

Зародження економічної теорії і основні етапи її розвитку. Економічна думка епохи рабовласницького і феодального ладу. Класична буржуазна економічна теорія. Основні течії сучасної світової економічної теорії: неокласика, кейнсіанство, монетаризм, інституціоналізм, ліворадикальна політична економія.

Економічна думка в Україні. Необхідність підготовки національних кадрів нового покоління.

Тема 2. Суспільне виробництво і його результати

Поняття суспільного виробництва, його фази: виробництво, розподіл, обмін, споживання. Матеріальне і нематеріальне виробництво. Організація й управління як елементи суспільного виробництва.

Основні фактори суспільного виробництва, їх взаємодія. Робоча сила, засоби виробництва. Економічні форми поєднання робочої сили і засобів виробництва у різних суспільно-економічних формаціях.

Результати суспільного виробництва. Сукупний суспільний продукт, валовий національний продукт, національне багатство, чистий продукт.

Економічна і соціальна ефективність суспільного виробництва. Основні показники економічної ефективності.

Тема 3. Економічні відносини власності

Поняття власності. Об’єкти і суб’єкти власності. Власність у системі економічних відносин. Різноманітність форм власності. Індивідуальна і приватна власність. Колективна власність та її види. Корпоративна і державна власність, власність спільних підприємств. Інтелектуальна власність.

Еволюція відносин власності. Одержавлення. Співвідношення державної та інших форм власності. Роздержавлення і приватизація. Проблеми формування різноманітних форм власності на Україні.

Тема 4. Товарне виробництво

Форми суспільного господарства: натуральне і товарне виробництво. Виникнення і суть товарного виробництва. Просте і розвинуте товарне виробництво.

Товар і його властивості. Праця, яка створює товар. Продуктивність та інтенсивність праці. Проста і складна праця. Конкретна і абстрактна праця.

Вартість як економічна категорія. Величина вартості товару. Споживна вартість. Фактори, що впливають на величину вартості. Закон вартості.

Тема 5. Теорії грошей. Інфляція

Виникнення, суть і функції грошей. Типи грошей: монети, паперові гроші, банківські депозити, кредитні картки, електронні гроші. Металістична, кількісна та номіналістична теорії грошей. Грошовий обіг.

Історія грошей України: кунна система грошей часів Київської Русі, гроші козацької республіки, гроші УНР 1917–1920 рр. Радянський карбованець, український купон. Сучасні гроші України.

Інфляція, її суть і причини виникнення, загальні ознаки. Типи інфляції: повзуча інфляція, галопуюча, гіперінфляція. Механізм Подолання інфляції.

Тема 6. Ринок як економічна форма організації суспільного виробництва

Економічний зміст поняття ринку. Об’єктивні основи виникнення ринку і його характерні риси. Механізм ринку, функції ринку, структура ринку.

Попит і пропозиція. Закон попиту. Фактори зміни попиту. Закон пропозиції. Зміна пропозиції. Еластичність та рівновага попиту і пропозиції.

Види ринків: вільний ринок, монополізований ринок, регульований ринок, місцевий, національний і світовий ринки, легальний і тіньовий ринки, ринок товарів широкого вжитку, промислових товарів, праці, цінних паперів та ін.

Поняття конкуренції та її значення. Конкуренція і монополія. Види конкуренції: досконала (чиста), недосконала, монополістична, олігополістична та ін.

Ринкова економіка. Суть соціально орієнтованої ринкової економіки.

Необхідність, проблеми та особливості переходу економіки України до соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Тема 7. Фінансово-кредитна система в ринковій економіці

Суть і функції фінансів. Фінансова система. Фінанси підприємств. Загальнодержавні фінанси. Фінанси населення. Державний бюджет. Доходи і видатки державного бюджету. Державний бюджетний дефіцит і шляхи його подолання. Місцеві бюджети. Податки.

Необхідність, суть і види кредиту. Принципи кредитування. Поняття кредитної системи та її структура.

Банківська система України. Державний національний банк. Комерційні банки. Значення стабільності валюти. Механізм конвертованості валют. Внутрішня і зовнішня конвертованість валют. Методи стабілізації валют. Грошові реформи. Особливості формування конвертованості гривні.

Тема 8. Підприємництво, його суть, умови функціонування і економічні форми організації

Поняття підприємництва. Умови та принципи підприємництва. Економічне підприємницьке середовище. Економічна автономія і функції підприємництва. Підприємництво як найбільш гнучка форма організації виробництва, головний напрям упровадження демократичних принципів суспільного і економічного життя, гарантія застереження від суб'єктивізму і волонтаризму. Види підприємницької діяльності.

Економічні основи розвитку підприємництва в Україні. Адміністративно-командна система як антипод підприємництва. Формування корпусу підприємців, демократизація і урізноманітнення економічного життя, створення повноцінного конкурентного ринку.

Закони України “Про підприємство”, “Про підприємництво”, “Про господарські товариства”.

Тема 9. Форми підприємницької діяльності

Поняття форми підприємницької діяльності.

Малий бізнес. Загальні основи індивідуального дрібного підприємництва. Малі підприємства, їх види, характер діяльності і розподіл доходів. Кооперативне підприємництво. Типи і функції кооперативів. Заробітна плата і ціни в кооперативних підприємствах. Кооперативний сектор економіки в Україні.

Організація акціонерного товариства. Акція, її курс, дивіденд. Управління акціонерним товариством. Прибуток акціонерного товариства, його розподіл.

Ринок цінних паперів і фондова біржа.

Орендні підприємства: суть, види, розподіл доходів. Сучасні проблеми орендних відносин в Україні.

Сільськогосподарське підприємництво. Аграрні відносини: форми власності на землю, рентні відносини, форми господарювання, сучасні аграрні відносини в Україні.

Закони України “Про селянське (фермерське) господарство”, “Про колективне сільське господарство”.

Тема 10. Державне підприємництво в системі підприємницької діяльності

Державне підприємство: суть, структура, функції і принципи діяльності. Ринкові і позаринкові зв'язки державних підприємств.

Фонди підприємства. Поняття обороту фондів. Основні і оборотні фонди.

Госпрозрахункова організація державного підприємства.

Витрати виробництва. Собівартість продукції.

Структура валового продукту підприємства. Валовий дохід і прибуток підприємства. Прибуток як форма додаткового продукту. Норма прибутку і норма рентабельності.

Сучасний механізм розподілу і використання прибутку і валового доходу на державних підприємствах України.

Тема 11. Організаційна структура підприємства, орієнтованого на маркетинг

Економічні передумови становлення маркетингу. Суть маркетингу, його концепції (“товарна орієнтація”, “збутова орієнтація”, “соціально-етична” та ін.) Служба маркетингу на підприємстві.

Загальні методи дослідження ринку, попиту. Визначення єдності ринку і становище фірми на ньому. Аналіз діяльності конкурентів.

Розробка концепції стратегії маркетингу на основі прогнозування ринкових процесів, розвитку НТП, загальноекономічних показників підприємства, споживчих витрат населення, податкової політики. Річний план маркетингу. Життєвий вік товару.

Реклама як знаряддя збуту. Планування і проведення рекламних заходів. Конкуренція збуту.

Суть міжнародного маркетингу. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків – умова міжнародного маркетингу.

Тема 12. Менеджмент як наукова система управління

Поняття менеджменту. Основні характеристики сучасного менеджменту. Наукові основи управління виробництвом. Характеристика науки управління. Закономірності, принципи і цілі управління.

Суть організаційної структури управління. Вимоги до формування організаційної структури управління. Передумови та методи прийняття управлінських рішень.

Управління підприємством ринкового типу. Система підготовки управлінських кадрів. Необхідність планування. Система безперервного планування. Бізнесплан. Види організаційних структур управління.

Проблеми підготовки нових управлінських кадрів в Україні.

Тема 13. Основи теорії відтворення

Суть відтворення. Просте й розширене відтворення. Екстенсивний та інтенсивний типи відтворення. Нагромадження і споживання. Два підрозділи суспільного виробництва. Групи “А” і “Б” у промисловості. Роль інвестицій. Теорія реалізації сукупного суспільного продукту. Пропорції суспільного відтворення і структурна політика.

Тема 14. Теорія економічного циклу

Економічний цикл і його фази. Матеріальна основа циклу. Кризи надвиробництва, їх теорія. Види економічних циклів: короткий, середній, довгий. Національні та світові економічні цикли. Зовнішні і внутрішні фактори циклічного розвитку економіки. Антициклічні заходи економічної політики держави.

Теорія довгих хвиль М. Кондратьєва, інші теорії економічних циклів. Основні риси економічної кризи недовиробництва, її характерні риси в Україні.

Тема 15. Відтворення і зайнятість трудових ресурсів

Відтворення робочої сили. Система відтворення трудових ресурсів. Законодавство України про зайнятість трудових ресурсів і соціальний захист трудящих.

Ринок робочої сили як форма регулювання відтворення трудових ресурсів. Робоча сила як товар. Попит, пропозиція, ціна і конкуренція на ринку робочої сили.

Безробіття, його суть, причини і форми. Теорія народонаселення Мальтуса. Добровільне і вимушене безробіття. Проблеми безробіття в Україні.

Тема 16. Основи теорії державного регулювання економіки

Історичні передумови і еволюція державного регулювання економіки. Економічний северенітет України, його структура і шляхи досягнення. Економічні функції держави.

Державний сектор і межі його розвитку. Теорії економіки тоталітарної держави. Кейнсіанська і неокласична моделі регулювання економіки. Монетариське трактування економічно-політичної ролі держави.

Бюджетна, податкова і кредитно-грошова політика держави. Заходи проти монополізму виробників. Захист прав споживача.

Державне регулювання зайнятості.

Тема 17. Розподіл і формування доходів населення

Види і джерела формування доходів населення. Суть необхідного продукту. Принципи розподілу необхідного продукту. Суть і функції заробітної плати. Зарплата як ціна праці. Зарплата як перетворена форма вартості робочої сили. Номінальна і реальна зарплата. Види, форми і системи заробітної плати. Основні напрями поліпшення організації оплати праці. Суспільні фонди споживання.

Додатковий продукт і принципи його розподілу. Прибуток як економічна форма додаткового продукту. Дивіденди і чистий дохід як види прибутку. Позичковий процент. Орендна плата.

Джерела формування сімейних доходів та їх використання.

Тема 18. Тенденції розвитку світового господарства

Світове господарство, його суть і основні етапи становлення.

Міжнародний поділ праці, науково-технічне співробітництво. ТНК і розвиток міжнародних виробничих зв'язків. Інтернаціоналізація господарського життя і економічна інтеграція.

Суть і причини вивозу капіталу. Форми вивозу капіталу. Масштаби і напрями вивозу капіталу. Міжнародний кредит. Роль транснаціональних банків.

Всесвітній ринок товарів і послуг. Сучасні тенденції світової торгівлі.

Суть, форми, причини і тенденції міграції робочої сили.

Еволюція і сучасний стан світової валютної системи. Валютний ринок і валютний курс. Європейська валютна система. Міжнародний валютний фонд і його функції.

Тема 19. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство

Зовнішньоекономічна політика України, основні риси її зовнішньої економічної діяльності.

Перспективи ресурсного самозбереження і розвитку експортного потенціалу України. Експорт та імпорт.

Міра забезпечення потреб у засобах виробництва і предметах народного споживання за рахунок власного виробництва і за рахунок імпорту.

Інтеграційні зв'язки України в межах СНД. Проблеми формування єдиного економічного простору.

Інтеграція економіки України у світову.

Економічні аспекти глобальних проблем в Україні. Причини глобальних проблем людства.

Проблеми, породжені взаємодією суспільства і природи: екологічна, енергетична, сировинна.

Демографічна ситуація в світі. Продовольча проблема.

Економічні аспекти милітаризації економіки. Проблеми демілітаризації та конверсії.

Збереження цивілізації – найважливіша проблема сучасності.

Рекомендований перелік питань до заліку:

1. Зміст і завдання економічної теорії як науки.
2. Основні етапи розвитку економічної теорії.
3. Основні сучасні напрямки економічної теорії.
4. Метод економічної теорії.
5. Спосіб виробництва: визначення та основні структурні елементи.
6. Поняття продуктивних сил суспільства.
7. Виробничі відносини та їх структура.
8. Основні фактори суспільного виробництва.
9. Виробництво, розподіл, обмін, споживання, як основні економічні процеси.
10. Сукупний суспільний продукт та його структура.
11. Основні сфери виробництва.
12. Суть та показники соціально-економічної ефективності суспільства.
13. Поняття власності.
14. Основні об'єкти і суб'єкти власності.
15. Форми власності.
16. Роздержавлення, форми, методи і принципи.
17. Поняття натурального і товарного виробництва.
18. Товар і його властивості.
19. Соціально-економічний зміст праці.
20. Вартість як економічна категорія.
21. Закон вартості: суть, функції.
22. Виникнення, суть грошей та їх функції.
23. Грошова система: поняття, види.
24. Сутність і причини виникнення інфляції.
25. Об'єктивні основи виникнення ринку і його характерні риси.
26. Механізм ринку.
27. Функції ринку.
28. Інфраструктура ринку.
29. Взаємозв'язок попиту, пропозиції та ціни.
30. Види ринків.
31. Поняття і функції конкуренції.

32. Конкуренція і монополія.
33. Форми конкуренції.
34. Необхідність, проблеми та особливості переходу економіки України до соціально-орієнтованої ринкової економіки.
35. Основоположні засади формування і діяльності бірж.
36. Типи і види бірж.
37. Види біржових угод.
38. Брокерська фірма: поняття і основні принципи її діяльності.
39. Поняття та види цінних паперів.
40. Курс облігації, дивіденд, біржові індекси.
41. Поняття підприємництва.
42. Види підприємницької діяльності.
43. Поняття малого бізнесу.
44. Види малих підприємств.
45. Особливості підприємницької діяльності в аграрному секторі.
46. Суть акціонерного товариства.
47. Орендне підприємство в системі виробництва.
48. Поняття державного підприємства: суть, структура, функції.
49. Показники ефективності діяльності підприємства.
50. Поняття маркетингу
51. Організаційна структура служби маркетингу.
52. Основні етапи маркетингового дослідження ринку.
53. Схема аналізу товару на ринку.
54. Цілі і стратегія маркетингу.
55. Життєвий цикл товару.
56. Реклама як знаряддя збуту.
57. Суть міжнародного маркетингу.
58. Поняття менеджменту.
59. Суть організаційної структури управління.
60. Передумови та методи прийняття управлінських рішень.
61. Принципи управління персоналом.
62. Суть і функції фінансів.
63. Поняття фінансової системи.
64. Державний бюджет: поняття, структура, джерела формування.
65. Бюджетний дефіцит та шляхи його подолання.

66. Податки та їх види.
67. Необхідність, суть, вади кредиту.
68. Поняття кредитної системи та її структура.
69. Банківська система України.
70. Казначейські зобов'язання й ошадні сертифікати.
71. Методи стабілізації валют.
72. Поняття грошової реформи та методи проведення.
73. Конвертованість валют: поняття та види.
74. Суспільне відтворення, його суть.
75. Просте і розширене відтворення.
76. Екстенсивний та інтенсивний типи розширеного відтворення.
77. Пропорції суспільного відтворення.
78. Економічна рівновага і циклічність.
79. Структурні кризи і структурна перебудова в економіці.
80. Поняття державного регулювання економіки.
81. Види і джерела формування доходів населення.
82. Поняття заробітної плати, її види.
83. Суспільні фонди споживання.
84. Поняття світового господарства.
85. Суть і причини вивозу капіталу.
86. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі.
87. Суть, форми, причини міграції робочої сили.
88. Еволюція і сучасний стан світової валютної системи.
89. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.
90. Суть і види глобальних проблем.
91. Збереження цивілізації – найважливіша проблема сучасності.

Основні економічні терміни

Акціонерні товариства – організації, створені за угодою юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхніх вкладів з метою здійснення господарської діяльності.

Акція – цінний папір без встановленого строку, що засвідчує вкладення певного паю в статутний фонд акціонерного товариства. Дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь в управлінні акціонерним товариством, в розподілі майна при його ліквідації.

Амортизація – процес поступового перенесення вартості засобів праці у міру їх зносу на вироблений продукт і використання цієї вартості для наступного відтворення (заміщення, відновлення) засобів праці.

Банкноти – кредитні знаки грошей, які випускаються емісійними банками для заміни грошей як засобу обігу та платежу.

Бізнес-план – аналітичний документ прогноуючого характеру, змістом якого є всебічне обґрунтування діяльності підприємства.

Біржа – особливий ринок, на якому через посередників здійснюється оптова торгівля товарами, цінними паперами, валютою.

Біржовий товар – товар, на посередницькій діяльності в реалізації якого спеціалізується товарна біржа.

Валовий дохід – 1) реалізований чистий продукт: різниця між виручкою від реалізації продукції і поточними матеріальними затратами та амортизаційними відрахуваннями, 2) фонд оплати праці і чистий дохід підприємства.

Валовий національний продукт – виражає сукупну вартість виготовлених кінцевих матеріальних і нематеріальних благ та наданих послуг. Включає вартість: а) спожитих населенням предметів і послуг; б) державних закупок; в) капітальних вкладень; г) сальдо платіжного балансу.

Валовий продукт підприємства – маса вироблених матеріальних благ і послуг у грошовому виразі на певний період.

Валовий суспільний продукт – сума валової продукції всіх галузей матеріального виробництва.

Валюта – в економічному розумінні вживається для визначення типу грошової системи, яка діє в даній країні, а також грошової одиниці даної країни.

Вартість – уречевлена в товарах праця; виражає відносини між товаровиробниками з приводу затрат їхньої праці на виробництво продуктів, котрими вони обмінюються як товарами.

Вартість товару робоча сила – сума вартості матеріальних і духовних благ, які необхідні для нормального відтворення робочої сили робітника як особистості, а також утримання його сім'ї.

Вексель – письмове боргове зобов'язання встановленої форми, яке дає його власнику беззастережне право після збігу визначеного часу вимагати з боржника сплати суми грошей.

Величина вартості товару – суспільно-необхідні затрати праці на виробництво товару.

Вивіз капіталу – експорт капіталу в інші країни як приватними корпораціями, так і державою у вигляді надання міжнародних кредитів або шляхом будівництва за кордоном власних підприємств, а також придбання акцій уже діючих підприємств.

Відтворення – постійне відновлення, безперервне повторення процесу виробництва. Розрізняють просте відтворення, якщо обсяг виробництва не змінюється, й розширене відтворення, коли масштаби виробництва збільшуються. Включає: а) сукупного суспільного продукту; б) робочої сили; в) виробничих відносин; г) природних ресурсів.

Власність – відносини, що виникають між людьми з приводу привласнення матеріальних і духовних благ. Включає такі групи відносин: 1) відносини з приводу привласнення умов виробництва і його результатів; 2) відносини господарського використання майна; 3) економічні форми реалізації відносин власності.

Гіперінфляція – надвисока і вкрай небезпечна інфляція, що сягає трицифрового і більше числа, а її наслідки непередбачені.

Гроші – загальний еквівалент, який виділився з ряду товарів у процесі розвитку мінової форми вартості і закріпився за золотом.

Гроші кредитні – грошові знаки, що виникають на основі кредиту і виконують функції засобу обігу та засобу платежу.

Гроші паперові – грошові знаки, що є заміниками повноцінних грошей, які є знаками вартості.

Грошова реформа – повна або часткова зміна грошової системи, що виражається в заміні одних грошових знаків іншими.

Дивіденд – частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється серед акціонерів пропорційно їх вкладеному капіталу. Дохід, що виплачується за акцією.

Девальвація – така реформа грошового обігу, яка проводиться шляхом законодавчого зменшення металевого вмісту грошової одиниці або пониженням курсу валюти даної країни по відношенню до цін на золото, коштовності чи до конвертованих валют.

Державний бюджет – система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями та населенням – з іншого, з метою фінансування та використання централізованого фонду державних грошових ресурсів для задоволення потреб.

Дефляція – протилежний інфляції процес зменшення кількості паперових грошей в обігу шляхом здійснення комплексу заходів для оздоровлення економіки і фінансів, що виражаються в реформі податкової системи, скороченні обсягів кредитів тощо.

Досконала конкуренція – умови ринку, на якому існує безліч покупців і продавців однорідної продукції, що продається, ґрунтовне знання агентами господарської діяльності, її характеристик, вільний доступ фірм на ринок.

Економічна категорія – узагальнююче поняття, яке виражає істотні сторони економічних явищ і процесів, відбиває глибинні процеси економічного розвитку.

Економічний закон – стійкий, істотний, причиново-наслідковий зв'язок і взаємозалежність у явищах і процесах економічного життя.

Контрольний пакет акцій – певна кількість акцій, яка забезпечує більшість голосів на зборах акціонерів.

Концепція маркетингу – фіксація існуючої ситуації, що склалася на ринку, і визначення цілей маркетингової діяльності підприємства в перспективі.

Кредит – система економічних відносин, спрямована на мобілізацію тимчасово вільних коштів і передачу їх на потреби розширеного відтворення.

Курс акції – ціна, за якою акція продається.

Лізинг – форма економічних відносин, яка реалізується через придбання у виробника-орендодавця за проханням орендаря майна на умовах купівлі-продажу й одержання цього майна орендарем від орендодавця у виключне користування на певний строк у борг.

Маркетинг – комплекс взаємопов'язаних форм і методів господарювання в умовах цивілізованої ринкової економіки, що охоплює всі стадії руху товару, починаючи з вивчення потреб, попиту, виробництва виробів і надання різних послуг, доведення їх до кінцевого споживача і закінчуючи організацією після продажного обслуговування.

Маркетингове дослідження ринку – визначення об'єктивних економічних тенденцій його розвитку: попиту, пропонування, ціни, стану конкуренції тощо.

Масштаб цін – маса золота, яка міститься в грошовій одиниці та її складових частинах.

Менеджер – професійний управляючий, головне завдання якого – координація і організація діяльності колективів на основі врахування вимог об'єктивних законів і закономірностей, тобто управління на науковій основі.

Менеджмент – сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом, спрямованих на досягнення цілей підприємства.

Метод нуліфікації валют – проголошення знецінених паперових грошей недійсними, супроводжуване їх вилученням з обігу й поверненням до повноцінних металевих грошей. Нині означає заміну в обігу знеціненої грошової одиниці на більш стабільну за відповідним курсом.

Мінімальний споживчий бюджет – це показник, який виражає рівень споживання, нормативно достатній для відтворення життєдіяльності людини.

Мінова вартість – кількісна пропорція, в якій споживні вартості одного роду обмінюються на споживні вартості іншого роду; форма вартості товару.

Монополістична конкуренція – умови ринку, які передбачають диференціацію продукту, пов'язану або з особливостями самого продукту (якість, марка, упаковка), або з місцезнаходженням продавців чи з особливими послугами, що супроводжують продаж товару.

Моральний знос – втрата засобами праці частини вартості через конструктивне старіння, винайдення нових засобів праці незалежно від фізичного зносу.

Мотив – свідоме бажання людини діяти у певному напрямі, яке виникає під впливом зовнішніх обставин (стимулів), пов'язаних з потребами.

Нагромадження – використання частини національного доходу на збільшення основних і оборотних фондів, а також страхових запасів.

Натуральне виробництво – господарство, в якому продукти праці призначаються для задоволення власних потреб безпосередніх виробників життєвих благ, для внутрішньогосподарського споживання.

Національне багатство – вся сума матеріальних і духовних благ, які є в розпорядженні суспільства.

Норма додаткової вартості – ступінь експлуатації, відношення маси додаткової вартості до величини змінного капіталу.

Норма нагромадження – відношення коштів, що спрямовуються на нагромадження до всього додаткового продукту.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка.

Олігополістична конкуренція – умови ринку, на якому однорідну продукцію продають декілька (два-три) продавці.

Оренда – форма відносин між власником, який безпосередньо не веде господарство на даному державному підприємстві, і юридично вільним та економічно самостійним суб'єктом – підприємцем, якому власник (орендодавець) передає за орендну плату майно на основі договору в строкове платне володіння і користування.

Основне виробництво – галузі матеріального виробництва, де безпосередньо виготовляються предмети споживання і засоби виробництва.

Підприємництво – самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність щодо виробництва продукції, виконання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Підприємство індивідуальне – підприємство, засноване на власності окремої особи та виключно її праці.

Планування – управлінський процес визначення цілей підприємства і засобів їх досягнення, створення і підтримки відповідності між ними.

Попит – потреба, забезпечена грошима.

Праця – цілеспрямована, свідома діяльність людини, направлена на створення матеріальних і духовних благ, а також інша діяльність, зумовлена суспільними потребами.

Праця абстрактна – затрати робочої сили взагалі безвідносно до її конкретної форми, прирівняна суспільна праця, що створює вартість товару.

Праця конкретна – праця конкретного виробника, результатом якої є конкретна споживна вартість.

Праця суспільна – прихована відособлена праця товаровиробників у сфері виробництва, яка виявляється лише на ринку, де товари обмінюються, тобто коли конкретні види праці зводяться до абстрактної.

Прибуток – конкретна форма тієї частини чистого доходу, яка реалізується і з самого початку надходить на державне підприємство у вигляді різниці між суспільно необхідними затратами, які фіксуються в оптовій ціні, та індивідуальними фактичними витратами виробництва (собівартістю).

Приватизація – процес придбання у власність громадян усіх або частини акцій (паїв) акціонерних товариств інших господарських, а також підприємств, заснованих на державній або колективній власності.

Продукт додатковий – надлишок над необхідним продуктом.

Продукт необхідний – частина чистого продукту, що необхідна для належного відтворення робочої сили трудящих, зайнятих продуктивною працею. На його основі формується фонд особистого споживання, або так званий фонд життєвих засобів.

Продуктивність праці – затрати конкретної праці на одиницю виготовленого продукту; результативність, ефективність праці.

Продуктивні сили – засоби виробництва і трудові ресурси, що їх використовують у виробництві.

Пропонування – сукупність товарів, які представлені на ринку.

Рента – економічна форма реалізації земельної власності; частина прибутку, яка виступає у формі плати за право користуватися землею.

Ринковий механізм – механізм взаємозв'язку та взаємодії основних елементів ринку: попиту, пропонування і ціни.

Ринок – спосіб організації економічного життя, сфера товарного обігу, місце, де здійснюється купівля-продаж; сукупність економічних відносин у сфері обміну між усіма виробниками і споживачами, покупцями і продавцями даного товару.

Ринок вільний – ринок з великою кількістю виробників однорідної продукції, необмеженою інформацією стосовно продуцентів, споживачів, посередників, якості продукції. Ціни тут встановлюються під впливом попиту і пропонування.

Ринок монополізований – ринок, на якому діє незначна кількість виробників певного товару, застосовується його диференціація, існує дефіцит необхідної інформації, ускладнений доступ до ресурсів.

Ринок регульований – ринок, який контролюється і регулюється державою за допомогою спеціальних заходів.

Робоча сила – здатність людини до праці, або сукупність її фізичних і розумових здібностей, що використовується в процесі створення матеріальних і духовних благ.

Роздержавлення – перетворення державних підприємств у такі, що засновані на інших, недержавних формах власності.

Світове господарство – сукупність національних економік і особливої сфери суспільно-виробничих зв'язків, які виходять за територіальні межі окремих країн-суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Світовий ринок – сфера торгових відносин між різними державами, зв'язаних між собою міжнародним поділом праці.

Сегмент ринку – сукупність споживачів, що однаково реагують на певний набір збуджуючих стимулів маркетингу.

Собівартість – виражені у грошовій формі поточні затрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

Спекуляція – біржові угоди купівлі-продажу цінних паперів з метою отримання курсової різниці.

Споживна вартість – корисність речі-товару, завдяки якій задовольняється та чи інша потреба людини.

Споживна вартість товару робоча сила – здатність робітника створювати додаткову вартість.

Статутний фонд біржі – сукупність коштів, неподільні фонди (земля, рухомість, обладнання тощо), які є основою стабільної незалежної підприємницької діяльності біржі і не підлягають продажу, вживаються в натуральній формі, а їхня вартість частинами переноситься в активи біржового товариства.

Суспільно необхідний робочий час – час, обумовлений суспільно нормальними умовами виробництва та середнім у даному суспільстві рівнем уміння, кваліфікації, продуктивності та інтенсивності праці; визначає величину вартості товару.

Суспільні фонди споживання – фонди, за допомогою яких реалізується частина необхідного продукту і забезпечується (повністю або частково) задоволення потреб в освіті, культурі, охороні здоров'я, утриманні непрацездатних членів суспільства.

Технічна будова виробництва – кількість засобів виробництва, що використовуються одним робітником.

Економічний закон нагромадження – закон, згідно з яким необхідність зростання життєвого рівня населення об'єктивно обумовлює зростання обсягу та якості національного багатства на основі нагромадження.

Емітент – юридична або фізична особа, яка випускає цінні папери і зобов'язується суворо виконувати обов'язки, що впливають з умов їх випуску (дивіденд, відсоток).

Ефективність капітальних вкладень – відношення між приростом національного доходу і капітальними вкладеннями.

Заробітна плата – об'єктивно необхідний для відтворення робочої сили та ефективного функціонування виробництва обсяг вираженої в грошовій формі основної частини життєвих засобів, що відповідає досягнутому рівневі розвитку продуктивних сил і зростає пропорційно підвищенню ефективності праці трудящих; витрата підприємства на відтворення трудових ресурсів на суспільно необхідному рівні.

Засоби виробництва – предмети і засоби праці.

Інтенсивність праці – наповненість, насиченість одиниці робочого часу працею.

Інтенсивний тип відтворення – зростання виробництва за рахунок підвищення його ефективності на базі використання досягнень НТП.

Інфляція – процес переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових грошей, що веде до їх знецінення та додаткового перерозподілу національного доходу і національного багатства на шкоду переважної більшості населення.

Інфляція галопуюча – загрозово стрімке і некероване зростання цін, знецінення грошей, розлад економічних зв'язків, стагнація виробництва, масове зубожіння населення.

Інфляція повзуча – інфляція, що проявляється в плавному зростанні цін, але не більше як 5 % щорічно.

Інфраструктура ринку – система державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ), технічних засобів, що обслуговують інтереси ринкових відносин, забезпечують їх ефективну взаємодію.

Інфраструктура соціальна – нематеріальне виробництво, де створюються нематеріальні форми багатства.

Казначейські зобов'язання – цінні папери, які засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету та право на отримання фіксованого доходу.

Капітал змінний – частина капіталу, що витрачається на купівлю робочої сили.

Капітал постійний – суспільна форма засобів виробництва.

Капітальні вкладення – затрати на створення нових, а також на розширення, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних фондів народного господарства.

Кінцевий суспільний продукт – вартість готової до споживання продукції (предметів споживання і засобів праці).

Клірингова система – система внутрішніх та міжнародних безготівкових розрахунків за поставлені товари і надані послуги та інші операції, які базуються на заліку взаємних вимог і зобов'язань.

Конвертованість – гарантована здатність національної грошової одиниці обертатися; з економічної точки зору, означає свободу будь-якої юридичної або фізичної особи брати участь у зовнішньоекономічній діяльності, право вільно купувати, продавати або обмінювати національну валюту на іноземну за існуючим курсом без будь-яких обмежень чи прямого втручання держави.

Конкуренція – процес суперництва між товаровиробниками, поставальниками і покупцями товарів за найвигідніші умови їх виробництва та реалізації.

Товар – зовнішній предмет, продукт праці й природи, річ, що задовольняє завдяки своїм властивостям певні потреби людини й призначена для обміну шляхом купівлі-продажу на ринку.

Товарне виробництво – виробництво, в якому продукти праці призначаються не для власного споживання, а для обміну через ринок шляхом купівлі-продажу.

Фінанси – сукупність економічних відносин з приводу утворення (акмуляції) та використання фондів грошових коштів для задоволення потреб розширеного відтворення.

Фондова біржа – установа, яка створена для забезпечення сприятливих умов вільної купівлі – продажу цінних паперів за ринковими цінами на регулярній та упорядкованій основі.

Фондовіддача – відношення вартості продукту до основних виробничих фондів.

Ціна – грошова форма виразу вартості товару.

Ціна попиту – гранично максимальна ціна, за якою покупці ще згодні брати товар.

Ціна пропонування – гранично мінімальна ціна, за яку продавці ще готові пропонувати свій товар.

Ціна рівноваги – ціна, за якою попит дорівнює пропонуванню.

Цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносин позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їхнім власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Чистий дохід – різниця між вартістю продукції за цінами її реалізації і повною собівартістю.

Чистий продукт – продукт, який залишається після відрахування з валового національного продукту вартості засобів праці, що надходить для відшкодування їх зношеної частини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аристотель*. Сочинения. Т. 4. – М., 1983.
2. *Бакетт М.* Фермерское производство. – М., 1993.
3. *Богиня Д. П., Канищенко Л. О., Чухно А. А.* Основи ринкової економіки. Навчальний посібник. – К., 1992.
4. *Бункина М. К.* Экономика. Независимый институт российского предпринимательства, 1992.
5. *Бернгольц П.* Собственность, рынок и деньги. // Вопросы экономики. № 12. 1990.
6. *Гобс Т.* Сочинения. Т. 2. – М., 1991.
7. *Герасимов Н. В.* Экономическая система: Генезис, структура, развитие. – Минск., 1991.
8. *Дієсперов В.* Економічні проблеми українського села. // Розбудова держави, № 8. 1993.
9. *Даниэль А. Одерем, Хасим А. Бакаре.* От А до Я об акциях и фондовых биржах. – Харьков, 1992.
10. *Жизнин С. З.* Азбука маркетинга. – М., 1990.
11. *Жизнин С. З.* Как стать предпринимателем. – М., 1990.
12. Закон України про банкрутство. // “Голос України” 6 червня, 1992.
13. Закон України про власність. // Відомості Верховної Ради України. № 20. 1991.
14. Закон України про обмеження та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності. // “Голос України” 2 квітня, 1992.
15. Закон України про підприємництво. // У Відомості Верховної Ради України. № 14., 1991.
16. *Кличко Г. Н., Нестеренко В. П.* Основи економічної теорії: Політико-економічний аспект. – К., 1994.
17. *Котлер Ф.* Основи маркетинга. – М., 1991.
18. *Крупнов В. Й.* Менеджмент в бизнесе. – М., 1990.
19. *Лагутин В. Д.* Оплата труда в рыночной экономике. – Луцк, 1992.
20. *Ламперт Хайнц.* Социальная рыночная экономика. Германский путь. – М., 1993.
21. *Мочерний С. В.* Основи економічної теорії. – К., 1997.
22. *Мочерний С. В.* Основи економічної теорії. – Тернополь, 1993.
23. *Нікбахт Є., Гроппеллі А.* Фінанси. – К., 1991.
24. *Ніколенко Ю. В., Демківський А. В., Свтушевський В. А.* Основи економічної теорії. У 2 кн. – К, 1998.

25. *Петюх В. М., Коровський А. В., Ліфінцев М. О.* Основи ринкової економіки. – К., 1995.
26. *Пендайк Роберт, Рутендельф Даниель.* Микроэкономика. – М., 1992.
27. *Панченко С. Г., Гаврилюк О. В., Сиденко С. В.* Стратегія розвитку підприємництва та іноземних інвестицій в Україні. – К., 1993.
28. *Попов А. В.* Теория организации американского менеджмента. – М., 1991.
29. *Саблука П. Т., Месель-Веселяка В. Я.* Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств. – К., 1997.
30. *Самуэльсон П. А.* Экономика: вводный курс. – М., 1964.
31. *Утисин З. А.* Профессия – менеджер. – М., 1992.
32. *Харрис С.* Денежная теория. – М., 1990.
33. *Хейне Пол.* Экономический образ мышления. – М., 1991.
34. *Эклунд Класе.* Эффективная экономика. Шведская модель. – М., 1991.
35. *Сауляк С.* Методичні рекомендації студентам щодо оволодіння основами економічних теорій. – Тульчин, 1996.